

Renkli Televizyon Türkiye Avrupa İlişkilerini Renklendirecek

Dr. Harun GÜMRÜKÇÜ

Giriş

Avrupa Birliği ilişkileri tarihine bakılınca bunun bir hukuk uğraşısı sonrası ortaya çıktığını hemen görmek mümkün. Üye ülke vatandaşlarının haklarını ulusal düzeyde kabul ettiremediklerinde uluslarüstü bir kurum olan AB Adalet Divanına (ABAD) başvurmaları yadırganmıyor artık. İngiltere`de okullardaki dayak yasağı, Almanya`da kadınların erkekler gibi askerlik yapmaları hakkı, üye ülke vatandaşları arasında ayrımcılığın tamamen kaldırılması, Almanya`nın Gemi Firmalarına ve VW-Otomobil Holding`ine yaptığı mali yardımların AB Normlarıyla çeliştiğine dikkat çekmesi ve AB düzeyinde kadın erkek eşitliğinin sağlanması hep ABAD`nın verdiği tarihi kararlarla mümkün olabilmıştır.

Verdiği 10.000`i aşan karar sayısıyla ABAD AB Birleşme sürecinin vazgeçilmez motoru kabul edilmektedir. Subransiyonal özelliğe sahip bu mahkeme olmadan üye ülkeler arasında hukuk birliği sağlanamazdı ve birliği oluşturan hukuki normlar her ülkede ve üye ülkelerin her yerinde eşit olarak uygulanamazdı. O zaman da ne Ekonomik Birlik ve ne de Para Birliği gerçekleştirilemezdi. Üye ülkelerin mümtaz şahsiyetlerinden ve hukukcu olmaları ön koşul olmayan hakemlerden oluşan bu kurum, şimdiye kadar verdiği 19 kararla da Avrupa`da yaşayan Türklere dönük göç politikasının belirleyicisi olmuştur. Ancak bu yolla AT-Türkiye Ortaklık Hukuku`nda var olan haklar hayata geçirilebilmiş ve AB üye ülkelerinde yıllardır hüküm süren hukuki güvencesizlik tam olarak olmasa da önemli ölçüde giderilebilmiştir.

Adalet Divanı'nın bir konuda karar verebilmesi için önce dava açmak gerekiyor. Ancak Türkiye'deki işverenler ve özellikle ihracaatçılar bu konudaki bilgisizlikten ve korkudan kaynaklanan iki önemli nedenle bu yolu hiç denemediler ve böyle giderse de uzun yıllar dene(ye)meyecekler. Türkler, örneğin vicesiz seyahat hakları konusunda olduğu gibi, süssalar da Avrupalıların gerektiğinde hakları zedelendiğinde nasıl uğraş verdiklerini göstermesi bakımından aşağıdaki olay oldukça ibret verici ve anlayanlar için de derslerle doludur.

Renkli Televizyon Olayının Başlaması

1989 Yılında bir işveren teşkilatı olan (European Association of Consumer Electronics Manufacturers) (EACEM) AB Komisyonu'na yazdığı bir şikayet mektubunda Türkiye'de renkli televizyon üreten firmaların, üçüncü ülkelerden ithal ettikleri ara maddelere vergi farkı ödemediğini kullandıklarını söyler. Ve bu şikayet Avrupa Hukuk tarihinin en büyük davalarından birinin başlangıcı olur. Şikayetçi kurum, Türk firmalarının üretimde fiyatları düşürmek için dumping metotlarını kullandığı tezini de savunur. Bunun üzerine AB Komisyonu harekete geçerek Türkiye'den renkli televizyon ithal eden firmaların buldukları ülkelere bu konuda bilgi ister. Söz konusu üye ülkeler Komisyonun bu mektubunu cevapsız bırakınca AB Komisyonu Şubat 1991 yılında üye ülkeleri özel bir toplantıya çağırır. Mart 1991 de gerçekleştirilen toplantıda bu konuda Türkiye'de bir inceleme yapılması kararına varılır. Bir yıl sonra yapılan toplantıda Türk firmalarının kullandıkları ara malların Japonya ve Güneykore'den temin edildiği tesbit edilmiştir. Bunun üzerine AB Komisyonu Türkiye ile ilişki kurarak Türkiye'de incelemelere başlamış ve bu incelemeler Ekim 1993 tarihine kadar sürmüştür.

Renkli Televizyon Olayının Hukuki Temelleri

1958 tarihinde Roma'da kurulduğunda Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET) ismini taşıyan bugünkü ismiyle Avrupa Birliği (AB), 12 Eylül 1963 tarihinde Türkiye ile ülkeyi ilk etapta Gümrük Birliği'ne götüreceği ve ileride tam üye durumuna sokabilecek olan Ortaklık/Ön Üyelik Antlaşmasını imzalamıştır. Ankara Antlaşması olarak da bilinen bu metin 1 Aralık 1964 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Antlaşmanın ikinci maddesine göre taraflar, "*ticari ve ekonomik ilişkileri aralıksız ve dengeli olarak güçlendirmeyi teşvik*" edecekleri taahhüdünde bulunmuşlardır. Ayrıca taraflar "*...antlaşmadan doğan yükümlerinin yerine getirilmesini sağlayıcı her türlü genel ve özel tedbirleri*" ala-

caklarını vurgulamışlardır. Bu hedeflere varmak için de tarafların eşit temsil edildikleri bir “Ortaklık Konseyi” kurulması hususunda ortak karara varmışlardır. Ortaklık Konseyinin bir görevi de uyuşmazlıkları gidermektir. Bunun için kendisine hakimlik yetkisi tanınmıştır. Gerektiğinde da bu yürütücü organa AB Adalet Divanına başvurma yetkisi tanınmıştır. Ancak ne yazık ve ne hazindirki bu yol şimdiye kadar hiç bir şekilde kullanılmamıştır.

1963 tarihli Ortaklık Antlaşması genel tutulmuş, bir başka deyişle bu anlaşma ilişkilerin temel ilkelerini ve çerçevesini çizmiştir. 1964`te başlayan ilişkileri somuta indirgeme ve uygulamaya geçiş safhasının başlangıcında yeni ve temel bir metne gerek duyulmuştur. Bu metin de 23 Kasım 1970 tarihinde Brüksel`de imzalanarak 19 Aralık 1972 tarihinde yürürlüğe girmiştir.

Bu Katma Protokol`ün ilgili hükümlerine göre 1 Aralık 1986 tarihine kadar Serbest Dolaşım Hakkı ve 31 Aralık 1995`e kadar da Gümrük Birliği tamamen gerçekleşmiş olacaktı. Ancak Türk sanayi ürünleri için tüm vergilendirmeler ve fon uygulamaları 1 Ocak 1971`te yürürlüğe giriyordu. Türk sanayii ürünlerine, Türkiye sanki bir AT üyesiymiş gibi muamele yapılıyordu ve Türk sanayii ürünlerinden gümrük almama yanında hertürlü direkt ve indirekt engeller de kaldırılıyordu. Bu ürünlere o zaman ticaretimizin yüzde 25 ile 30`unu oluşturan tekstil ürünleri de dahildi. Ayrıca Katma Protokol`un 3. maddesi ve 1. bendine göre Türkiye`de üretim yaparken kullanılan üçüncü Ülke maddeleri de buna göre gümrükten muaf tutuluyordu. Yani Türk sanayi ürünleri hiçbir engel görmeden o zamanki ismiyle AT üye ülkelerine ihraç edilebileceklerdi. Ancak bunun için Türkiye`nin üçüncü ülkelere ithal ettiği ara parçalara “A(E)T`nin Ortak Gümrük Tarifesinde” öngörülen vergi hadleri kadar fark giderici vergi (Ausgleichsabgabe) ödemesi gerekiyordu. Bu vergi oranının belirlenmesi ise Ortaklık Konseyi`nin görevi olarak kabul ediliyordu.

Konsey 1970`lı yılların ortalarına kadar bu görevini düzenli olarak yerine getiriyordu. Konsey tarafları bu konularda da bilgilendirmeye görevlendirilmişti. Konseyin 29 Aralık 1972 tarihinde aldığı bir kararla da Türk Gümrük İdarelerine, bu konuda “Mal Taşıma Belgesi” (Warenverkehrsbescheinigung) kısaltılmış ismiyle A.TR.1-Belgesi verme yetkisi veriliyordu. Bunun yasalara göre düzenlenmesi için taraflar gerekli tüzükleri çıkaracaklarını belirtiyorlardı. Ancak söz konusu belgenin hazırlanması için Türk tarafı “genel hükümleri içeren bir tüzük” çıkartmıyordu. Tam tersine ülkemiz 1992 yılında yayınladığı bir Başbakanlık Kararnamesiyle üçüncü ülkelere gelen ara

mallara uyguladığı fark giderici vergileri (Ausgleichszoll) ve bazı fon gelirlerini kaldırıyordu. Brüksel’de AB nezdindeki Türk Temsilciliği AB makamlarını 28 Temmuz 1992 tarihli bir yazısıyla bu konularda bilgilendiriyordu. Bu yazıya göre, Türkiye’de üretilen renkli Televizyonlarda kullanılan ve üçüncü ülkelerden ithal edilen ara girdilerinin oranlarının 56%’dan daha az olması gerektiği belgelenmesi zorunluluğu getiriliyordu. 1994 yılında Türkiye çıkarttığı yeni bir Başbakanlık Tamimiyle “fark giderici vergilendirme” yoluna tekrar dönüyordu. Bu durum karşısında AB-Komisyonu 1991 ile 1994 yılının başına kadar geçen zaman içinde Türkiye’den AB üye ülkelere ihraç edilen renkli Televizyonlardan “fark giderici vergi” alınması gerektiği görüşüne varıyordu.

Renkli Televizyon Davasına Türkiye’den Taraf Olan Firmalar

Değişik AB üye ülkelerinin Türkiye’den ithal ettikleri renkli televizyonlar ülkemizde değişik firmalarca monte edilmekteydiler. Bu işi ön planda Vestel, Meta, Profilo, Bekoteknik ve Cihan gibi yapan firmaları saymak mümkün. Firmalar montaj yaparken, ülkemizde üretilen parçalar yanında Güney Kore’den, Japonya’dan, Hongkong’tan ve Singapur’dan gelen ara maddeleri de kullanıyorlardı. Bu şekilde üretilmiş renkli televizyonlar Gümrük Dairelerinde A.TR.1-Belgeleri de alıp AB üye ülkelere ihraç ediliyorlardı. 1963 tarihli Ankara Antlaşması ve 1970 tarihli Katma Protokol hükümlerine göre de bu sanayi ürünlerinden AB üye ülkelere girişte gümrük alınmıyordu.

Çeşitli itirazlar sonucu AB Komisyonu 1993 yılının Ekim ve Kasım aylarında Türkiye’de yerinde incelemeler yapıyordu. Bu İnceleme Heyetine üye ülkeleri temsilen Belçika’dan, Fransa’dan, Hollanda’dan Almanya’dan ve İngiltere’den birer Gümrük uzmanı katılıyordu. Giden heyet dönüşünde bir araştırma raporu (Untersuchungsbericht) yazıyordu. Söz konusu raporun vardığı sonuca göre; Türk makamları “farkı giderici bir vergilendirmeye gitmeden” A.TR.1-belgeleri veriyorlardı. AB-Komisyonuna göre Türk makamlarının verdikleri bu belgeler geçersizdi. Dolayısıyla AB üye ülkelerinin Gümrük idareleri için de geçerli değildiler. Onun içinde Türkiye’den ithal edilen renkli televizyonlara AB gümrük uygulayabilirdi. Varılan bu sonuca göre üye ülkelerin firmaları, Türkiye’den ithal ettikleri renkli televizyonlara, zaman aşımına uğramayan son üç yıl için AB üye ülkelerindeki değerleri üzerinden hesaplanmak üzere yüzde 14 vergi alınması için harekete geçiyorlardı.

Almanya’dan bu vergiyi vermesi istenen firmalar ve ödemeleri istenen meblağlar şunlardı:

<u>Firmanın Adı</u>	<u>Ödemesi istenen Meblağ</u>	
1) Die Kaufring AG	DM	545 727,35
2) Die Crown Europa GmbH	DM	238 352,97
3) Die Profex Electronic Verwaltungsgesellschaft mbH	DM	2 269 866,84
4) Die Horten AG	DM	123 809,12
5) Die Dr. Seufert GmbH	DM	126 828,26
6) Die Grundig AG	DM	6 596 210,31
7) Die Hertie Waren- und Kaufhaus GmbH	DM	593 110,16
8) Die Elta GmbH	DM	113 875,49
Toplam:	DM	8 683 112,35

Alman Firmaları kendilerinden istenen bu gümrük vergilerine karşı hemen itiraz ettiler ve Gümrük makamlarına bu vergileri almamaları için dilekçe verdiler. Federal Maliye Bakanlığı Alman firmalarına hak vererek söz konusu vergilendirmenin haksızlığına karar verdi. Bu görüşüne katılması için AB Komisyonuna kendi dosyasını da ekleyerek gönderdi. Komisyon bu görüşleri enine boyuna araştırmak için bir "Bilirkişi Grubu" oluşturdu. AB-Komisyonu temsilcileri dışında sadece Portekiz ve Avusturya "ek vergi işleminin" doğruluğu konusunda görüş bildiriyorlardı. Geriye kalan 13 ülke temsilcileri ise AB Komisyonunun yaptığı işlemi yanlış buluyorlardı. Ancak AB-Komisyonu görüşünde direndi ve Alman hükümetini söz konusu firmalardan ek verginin alınması için harekete geçmeye çağırdı.

Fransa'dan bu vergiyi vermesi istenen firmalar:

- 1) Die Lema SA
- 2) Die Masco SA

Hollanda'dan bu vergiyi vermesi istenen firmalar:

- 1) DFDS Transport
- 2) Die Wilson Holland BV

Belçika'dan bu vergiyi vermesi istenen firma

1) Die Miller

Komasyon Fransa, Hollanda ve Belçika hükümetlerinde de kendi ülkelerinde yerleşik yukarda ismi yazılı firmalardan Türkiye`den ithal ettikleri renkli televizyonlardan dolayı ek vergi alınması için harekete geçiyordu. Bu firmalar da, Alman firmalarının uyguladıkları sistemi uygulayıp, kendi devletlerini de arkalarına alarak komisyonun isteği olan gümrük vergilerini ödeme yolunu seçiyorlardı. Ancak ardından, hukuken geçerli olmaması nedeniyle, AB-Komisyonunun bu isteminden vazgeçmesi için AB Adalet Divanına başvuruyorlardı. AB Komisyonunun kararının geçersizliğini kabul ettirmek için 20 Haziran 1997 ile 18 Haziran 1999 tarihleri arasında dört ülkeden 13 Firma temsilcisi yanında, Almanya, Fransa, İngiltere, İrlanda hükümetleri bir araya gelerek AB Komisyonunu mahkemeye veriyor ve AB`nin en yüksek yargı mercii olan AB Adalet Divanı`na şikayet ediyorlardı. 13 Avukat ve 14 hükümet temsilcisinin savunduğu bu davada AB Komisyonu da 11 hukucusuyla temsil ediliyordu. Böylece Avrupa hukuk tarihinde nadir raslanan bir dava başlamış oluyordu. Sadece protokolu düzenlemek için bile taraflar resmi olmayan bir toplantı yapmak zorunda kalıyorlardı. Bu arada bir parantez açarak şunu da belirtelim ki, "AB-Komisyonu Belçika firmasının savunmasını hazırlaması için gerekli olan, 1993 yılında Türkiye`ye giden Birlikçi heyetince hazırlanan "Birlikçi Raporunu" vermiyordu. AB Komisyonunun bu tutumu özellikle AB-Adalet Divanınca çok ağır eleştiriliyor ve ABAD (Avrupa Birliği Adalet Divanı) bu tutumu "davacının savunma hakkını" önleme olarak değerlendiriyordu..

AB Komisyonu Türkiye'yi Suçluyor

AB Komisyonu görüşüne göre Türkiye, üçüncü ülkelerden ithal ettiği sanayi ara malları için AB Ortak Gümrük Tarifesi çerçevesinde Gümrük almak zorundaydı. Türkiye bu yolu gözardı ederek, kendi işverenlerine haksız kazanç ve bu yolla da rekabet üstünlüğü sağlamıştır. Ayrıca Türkiye bu konuda hazırlaması gerekli talimatnameleri çıkartmamıştır. AB Komisyonu'nun görüşüne göre, bu nedenlerle Türk Gümrük İdarelerinin A.TR:1-Belgesi verme yetkisi yoktur ve onun için de Türkiye`de üretilen renkli televizyonların AB üye ülkelere gümrüksüz ihraç edilemeyecekleri sonucuna varılmıştır.

Türk Firmaları Suçlanıyor

Divanın Kararınının 194 nolu Kenar notunda Türk Gümrük dairelerinin A.TR:1-Belgesi verme yetkisi olduğunun altı çizildikten sonra, Türk firmala-

rın verdikleri yalnız bilgilere dayanarak makamların karar verdiklerine dikkat çekilmiştir. Makamların farklı bir bilgi sahibi olduklarının ispatlanamadığını belirten Divan, firmaların kullandıkları ara malları üçüncü ülkelerin yanısıra AB üye ülkelerinden de ithal edebilecekleri üzerinde durarak, Türk makamlarını haklı çıkartmaktadır. ABAD`a göre Türk firmalarının aksine Türk makamlarının renkli televizyon üretiminde hangi parçaların hangi ülkeden alındıklarını bilemeyeceklerini, ancak bu bilgilerin söz konusu firmalarda olduğuna dikkat çekilmektedir. Divana göre hükümetler değil ticareti yapan firmalar gerekli titizliği göstermek zorundaydılar ve sorumluluk onlara aittir. Bu anlamda her Firma neyi ürettiğini ve nasıl ürettiğini bilen veya bilmek zorunda olan bir kurumdur.

AB-Adalet Divanı'nın Vardığı Sonuçlar

Davacılar gerek Ortaklık Antlaşmasının ve gerekse Katma Protokol'un uygulanmasında, anlaşmaya taraf olan ülkelerin ilgili maddeleri ağır bir şekilde ihmal ettiklerine dikkat çekmişlerdir. AB Komisyonuna göre sadece Türkiye görevini yerine getirmemiştir. Ancak söz konusu hataların ortaya çıkmasında Türkiye'nin görevini yerine getirmemesi neden olmamıştır. Ana neden firmaların Türk Gümrük idarelerine yalnız bilgi vermelerinden kaynaklanmaktadır. Buna rağmen Divanın 239 nolu kenar notunda Türkiye'nin çıkardığı çeşitli yönetmeliklerin Türkiye-AT-Hukuk sistemine ters düştüğüne dair bir not düşmekten de kendini alamamıştır. Divana göre, Türkiye'nin Haziran 1992 tarihinde yayınladığı iki bakanlık yazısı (92/3177) tamamen Türkiye-AT-Ortaklık Hukukuyla çatışmıştır. Söz konusu bakanlık yazısı 1963 tarihli AT-Türkiye Ortaklık Hukukunun 7. Maddesiyle çelişmektedir. Ayrıca Türkiye'nin çıkarttığı İthalat Yönetmeliği, üçüncü ülkelere ithal edilen sanayi ürünlerine uygulanması gereken AT Ortak Gümrük Tarifesine uygun şekilde düzenlenmemiştir. Bunun sonucu olarak, üçüncü ülkelere ithal edilen ara sanayi maddelerine gerekli vergilendirme getirilmemiştir. Ayrıca Türk Gümrük makamlarının A.TR.1-Belgesini verirken, ara malların nereden geldiği, değerlerinin ne olduğu konularında bir bilgileri olmadığı anlaşılmıştır. Onun için Firmaların yalnız bilgi vererek Türk makamlarını yanıltıkları tezi de tam anlamıyla ispatlanamamıştır. Ancak Türk makamlarının 1994 yılında bu alanda önemli bir değişiklik yapmamış olmaları onların Ortaklık hukukunu hayata geçirmede çok da arzulu olmadıklarını göstermiştir.

AB Komisyonu'nun Görevini Zedelemesi

AB Komisyonu'nun, Topluluğu kuran Roma Antlaşmasına göre bir görevi de Ortaklık Antlaşmasının ve Katma Protokol'ün hükümlerinin tatbikine nezaret etmektir (Madde 155). Yine A(E)T-Türkiye Ortaklık Antlaşmasının 6., 7. ve 25 maddelerinde de buna dönük hükümler yer almaktadırlar. Ayrıca AB Komisyonu Türkiye-A(E)T/AB Ortaklık Konseyinde de yerini almıştır. Gümrükle ilgili Çalışma Grubunda AT/AB yi temsilen AB Komisyonu oturmaktadır ve Türkiye`de bir AT/AB Temsilciliği bulunmaktadır. Tüm bu kanallar yoluyla AB Komisyonuna gerekli bilgiler sürekli akmaktadır. Gerek Ortaklık Antlaşmasının ve gerekse Katma Protokol'ün hükümlerinin tatbikine dönük uygulamalarda AB Komisyonu görevini yerine getirmede önemli hatalar yapmıştır. Türkiye`nin eksiklerini zamanında görmesine rağmen yeterli kadar hızlı davranmamış, deyim yerindeyse işi savsaklamıştır. Ayrıca Türkiye`den renkli televizyon ithal eden firmaları da zamanında ikaz etmeyecek görevini yerine getirmemiştir. Ayrıca AB Komisyonu en kısa zaman içinde AT-Türkiye Ortaklık Konseyini ve özellikle Gümrükle ilgili Çalışma Grubunu bilgilendirmeyerek görevini eksik yapmıştır. Ayrıca AB Komisyonu Ortaklık Antlaşmasının 25. maddesine göre anlaşmazlık konusunu A(E)T-Türkiye Ortaklık Konseyine getirerek anlaşmazlığı hakemler heyetine havale ettirmemiştir. AB Adalet Divanına göre bu görev eksiklikleri, Türkiye ile AB arasında o tarihlerdeki sürtüşmelerle izah edilemeyecek bir durumdur. Onun için AB Komisyonunun görevinde önemli hatalar yaptığı ortaya çıkmıştır.

A(E)T-Türkiye Ortaklık Konseyinin Yaptığı Hatalar

A(E)T-Türkiye Ortaklık Konseyi, Ankara Antlaşması'nın 22 maddesine göre "*anlaşma ile belirtilen amaçların gerçekleştirilmesi için gerekli tedbirleri almakla*" yükümlüdür. Söz konusu kurum aradan 20 yıl geçmiş olmasına rağmen bu konuda hiç bir adım atmamıştır. Bu şekilde de görevini tamamen ihmal etmiştir.

Bu durumlar göz önüne alınınca, firmaların bilerek ve isteyerek hatalar yaptıklarından hareket edilmemesi sonucuna varılmıştır. O nedenle AB Komisyonunun verdiği karar yalnız bir değerlendirme olarak görülerek geçerli görülmemiştir. Onun için de AB Komisyonuna mahkeme masraflarını karşılama yükümlülüğü verilmiştir.